

**JAKAB LÁSZLÓ–SZÚCS IMRE: A Csokonai írásaiban szereplő szavak listája.
Csokonai-szókincstár 4.** Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019. (508 lap)

A munka a Jakab László szerkesztette Számítógépes nyelvtörténeti adattár 14. tétele, és a befejező, negyedik része annak a sorozatnak, amelyben Jakab László a Csokonai-szókincs kérdéseivel foglalkozik. Ezzel teljessé vált a Csokonai-életmű szókincs szempontú feldolgozása.

Előljáróban szeretnék kitérni a Számítógépes nyelvtörténeti adattár egészére. Az előző 13 kötetet is első szerzőként, illetve egyedüli szerzőként Jakab László jegyzi. Amint egyszer egy beszélgetésünkben elmondta, ezt a fajta munkát még Papp István bízta rá, és a professzora kérését idejének és munkaerejének teljes „bedobásával” nagyszerűen teljesítette társszerzővel vagy egyedül. A sorozat első három kötetében (ezek a Jókai- és a Birk-kódex számítógépes adattárát és a Jókai-kódex szókincsének szófaji megoszlását taglalják), illetve a 6., 7. és 9. kötetében (azaz a Guary-, az Apor- és a Festetics-kódexek ábécérendes feldolgozásában) társszerzőként Kiss Antal neve áll. Bölcskei András társszerző a 4., az 5., a 8. és a 11. kötetben (a XVI. századi orvosi könyv, a Csokonai-szókincstár 1., a Balassi-szótár munkálataiban és Zay Ferenc XVI. századi emlékiratának kiadásában). Hlavacska Edit volt a munkatárs a Csokonai szókincstár 3. részében. Jakab

László egyedüli szerzőként jegyzi a 10. és a 12., A Jókai-kódex mint nyelvi emlék és a Csokonai szókincstár 2. kötetet.

Azt hiszem, érdekes és tanulságos lehet a kötetek időrendbe állítása is. Az első 1978-as megjelenésű, majd sorban egymás után 1980, 1983, 1988, 1993, 1994, 1997, 2001, 2002, 2003, 2011 és 2017, 2019 a munkák megjelenésének éve. Jakab tanár úr igazán nem vesztegette az idejét, különösen ha arra gondolunk, hogy nem csak a Számítógépes nyelvtörténeti adattár szerzője és szerkesztője volt azokban az években (1995-ös nyugdíjazásáig biztosan nem). Hogy csak szótárírói munkásságát említsem meg: befejezte a Papp István által kezdett Magyar–finn szótárat, amelyet Papp István az *elszelel* szócikkkel bezárólag szerkesztett meg. Az Akadémiai Kiadónál 2013-ban jelent meg stílusosan kék-fehér köntösben a Magyar–finn szótár (Unkarilais-suomalainen sanakirja). A Diákszótár sorozatban, ugyancsak az Akadémiai Kiadó gondozásában elkészült a finn–magyar változat is.

A számítógépes adattári sorozat 14. kötetével Jakab László teljessé tette a Csokonai szókincset adató és vizsgáló munkáját. A négy egységből álló sorozat első része 1993-ban a színművek szókincsének feldolgozását tartalmazta szöveg-szótár és adattár formájában. Forrásul a Pukánszky Kádár Jolán által 1978-ban megjelentetett, a színművek kritikai kiadását tartalmazó kötetet szolgált. A Csokonai-szókincstár 2. 2011-ben Csokonai prózai műveinek szókincset dolgozta fel a források fajtája szerint (szépprózai művek, levelezések, tanulmányok és feljegyzések) elkülönítve. A szépprózai művek és tanulmányok szókincse a kötet szókincstári részében; a levelezések, tanulmányok, feljegyzések szóanyaga adattár-szerűen a kötet függelékében található. A 2017-ben megjelent 3. rész tartalmazza Csokonai verses műveinek teljes szóanyagát. Az ismertető 4. rész 2019-es megjelenésű, benne Csokonai életművének teljes szóanyaga megtalálható két lista formájában rendezve.

Az első lista, A szavak ábécérendes felsorolása a 7–248. lapig terjed. Minden szóhoz két információ fűződik. Az első oszlopban a címszavak állnak. A következő oszlop megadja a szó szófaji minősítését. A harmadik oszlopban szereplő adat arról tájékoztat, hogy a címszó a gyakorisági lista hányadik helyén áll. A szófaji minősítések között áll az idegen szavakra történő utalás az angoltól a cigányon át a törökgig. A betűrendes lista az *a* névelőtől a *zsup* főnévig 22 139 lexémát tartalmaz, amelyek mögött Csokonai szövegeiben 222 291 szóelőfordulás található.

Az egyes szavak előfordulási gyakoriságában azonban természetesen nagy eltérések vannak. Ezeket a különbségeket mutatja be a könyv második nagy egysége, A szókincs gyakorisági megoszlása (240–259) és A szavak gyakoriság szerinti felsorolása (260–508) címek alatt.

A gyakorisági megoszlás statisztikai adatait, belső összefüggéseit táblázatok mutatják be. Az I. táblázat a különböző gyakoriságú intervallumok összehasonlítására szolgál. Az első intervallumba egyetlen szó esik, az *a* névelő a maga 14 260

előfordulásával, ami az összes szóelőfordulás 6,42%-át teszi ki. Ebből az is kiderül, hogy csaknem 12 ezer lexéma, azaz az általa használt szavak több mint a fele csak egyszer szerepel Csokonainál. A II. táblázat A szavak gyakoriságának eloszlása címet viseli, amelyből meg lehet tudni például azt, hogy pontosan 100 alkalommal egyetlen szó szerepel a szövegekben, s ezzel a gyakorisági listán a 282. helyen áll (az utána következő szólistából pedig az is kideríthető, hogy ez a szó a főnévi/melléknévi szófajú *fő*). A III/a táblázat a szófajok szerinti megoszlást mutatja be. A főnevek száma például 8860, az összes szóhoz viszonyított arányuk 40,02%. A következő oszlop az összes főnév előfordulásának számát adja meg: 60 962. A negyedik oszlopban áll ezek aránya az összes előforduláshoz viszonyítva: 27,42%. A kettős (III/b), illetve a hármas és négyes (III/c) szófajú szavak számáról külön táblázatban kapunk tájékoztatást. A IV. táblázat az idegen szavakat adja meg az átadó nyelvek ábécérendjében. Az átadó nyelvek száma 14. Nem meglepően a legtöbb latin eredetű (1125), csak egy-egy szó származik görög-latin, perzsa, szerb és török forrásból. Két-két szó jön az angolból és az arabból, 24 a cigányból. Az olaszt 63 szó képviseli, és spanyol is van 12. Százas nagyságrendű a francia (121) és a német (184) szavak száma.

A szavak gyakoriság szerinti felsorolása négyféle információt tartalmaz: a szavaknak a sorrendiségben elfoglalt sorszámát, magát a lexémát, a szófaját és összes előfordulásának a számát. Ezernél nagyobb számú előfordulással mindössze 19 szó szerepel a listában: az *a* névelő után az *az* névelő áll (6387), ami még a felét sem teszi ki az első helyezett előfordulási számának. Ebben a tartományban csak névelő, kötőszó, határozószó és névmás áll a létige és az egyetlen *úr* főnév mellett. További igék és névszók csak a 31. előfordulás után szerepelnek: *nagy*, *szív*, *tud*, *jó*, *ember*, majd a 40. *szép*.

Vizsgáljuk meg ebből a szempontból a Csokonai életében fontos szerepet játszó néhány hely nevét is! *Debrecen* szerepel nála a leggyakrabban, 121 alkalommal, ami a rangsorban a 225. helyet jelenti, de van emellett további 37 *debreceni* is. *Pozsony* 16 említéssel, *Csurgó* pedig 13 alkalommal szerepel Csokonainál, ezek beférnek a kétezer leggyakoribb szó közé. Hiányzik viszont a listából a *Patak* tulajdonnév, amely sajnos eltűnik a *patak* köznevek között. Ezt mint engem érdeklő szót néztem meg, hiszen én pataki diák voltam, és iskolámban a neves tanítványok Sárospatakra utaló szövegeit könyv nélkül fűjtük. Tehát: „Debrecen és Patak / Messze estenek.” (Jövendölés az első oskoláról a Somogyban). Pedig Csokonai csak egy rövidre sikeredett tanévet töltött Sárospatakon 1795/96-ban. Az viszont meglepetés, hogy *Sárospatak* az egyszer előforduló szavak közt mégis ott van. A meglepetés nem az, hogy ott van, hanem inkább az, hogy a ma is közhasználatú *Patak* mellett/helyett a név hivatalos alakja is szerepel Csokonainál.

A költő saját neve, a *Csokonai* 115, a *Vitéz* 48 alkalommal található meg az elfordulások között, a *Mihály* 134-szer, de ez természetesen nem csak őt magát jelölhette, ahogyan az *én* sem a 2605 esetben történő említésével. A *poéta* szót

251 esetben említi, a *költő*-t viszont mindössze háromszor. Feltűnő, hogy az *anya*, illetve a *Lilla* milyen közel van egymáshoz a gyakorisági listában a 650., illetve a 655. helyen, 47 és 46 előfordulással.

Azt hiszem, a fenti példákból is világos: a száraz, csak adatokat tartalmazó listák is érdekes felismerésekre vezethetnek, ha jó szempontok alapján figyelmenesen használjuk őket. A szempontokat persze kiknek-kinek az érdeklődése, a kutatási témája határozza meg. Csokonai Vitéz Mihály életművéhez ez a közelítés Jakab Lászlónak (és társszerzőinek) köszönhetően sokféle módon megtehető.

KORNYÁNÉ SZOBOSZLAY ÁGNES
ORCID: 0000-0003-2572-7903
Debreceni Egyetem–Miskolci Egyetem
kornyagi@gmail.com